

Franciszka Ziemska - Popielak

Zakład Doskonalenia Zawodowego w Katowicach

Przygotowanie uczniów do wyboru zawodu i dalszego kształcenia

Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 1996 r. Nr 67, poz.329 z późniejszymi zmianami) zobowiązuje oświatowe placówki edukacji do „przygotowania uczniów do wyboru zawodu i kierunku kształcenia” (Art.1, pkt.14).

Przytoczony przepis wprowadza potrzebę istnienia służb doradczych usytuowanych w środowisku edukacyjnym ucznia, a także wprowadzenia funkcjonowania wewnątrzszkolnego systemu doradztwa zawodowego. Tylko w nielicznych szkołach zatrudniony jest doradca zawodowy.

Jak dotąd działalność doradztwa zawodowego dla uczniów realizują podległe resortowi edukacji poradnie psychologiczno-pedagogiczne i poradnie specjalistyczne. Statutowa działalność poradni, zakłada konsultacje indywidualne dla uczniów, ich rodziców i nauczycieli oraz różne formy pomocy grupowej. Wyniki opublikowanych badań¹ dotyczących stanu poradnictwa zawodowego oraz analizy potrzeb w tym zakresie, wskazują na wzrost zapotrzebowania na usługi doradcze przy ograniczonej do nich dostępności związanej ze szczupłą obsadą kadrową w poradniach, skromne warunki lokalowe i brak nowoczesnego oprzyrządowania. Dostępność do doradców i konsultantów w polskich poradniach obrazują dane liczbowe:²

---

¹ Sołtysińska G., Piątkańska E. (1997) Stan doradztwa zawodowego w poradniach psychologiczno-pedagogicznych na podstawie wyników ankiety Doradca. W. Problemy Poradnictwa Psychologiczno-Pedagogicznego Nr 2 (7).

² Oświata i wychowanie w roku szkolnym 1999/2000 (2000) Warszawa. GUS.

w roku szkolnym 1999/2000, problemy podejmowania decyzji edukacyjnych i zawodowych dotyczyły uczniów kończących 19.899 szkół podstawowych i liceów ogólnokształcących oraz 10.444 szkół zasadniczych, techników i szkół równorzędnych oraz policealnych. Profesjonalnej pomocy mogło im udzielić około 1500 doradców zawodowych³ (w przeliczeniu na etaty z poradni psychologiczno-pedagogicznych przeciętnie 20 szkół na 1 etat doradcy).

Poradnie są lokalizowane w dużych aglomeracjach, uczniowie z małych miasteczek i wsi mają znacznie trudniejszy dostęp do tych usług.

Przytoczone wyniki nie gwarantują uczniom dostępności i powszechności usług doradczych w polskim systemie edukacji.

W obecnie prowadzonej orientacji zawodowej uczniów w szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych brak jest wielu elementów by uznać ją za system. Nie ma jasno określonego celu, jednolitego, powszechnie i systematycznie realizowanego programu, oraz osoby odpowiedzialnej za organizację i funkcjonowanie wewnątrzszkolnego systemu doradztwa.

Wybór zawodu jest długotrwałym procesem, w którym doradca dostarcza uczniowi informacji zawodoznawczych.

Proces ten obejmuje następujące etapy:

- a) rozpoznanie, kształtowanie i rozwijanie zainteresowań zawodowych, udzielanie informacji o zawodach, badanie cech osobowych uczniów pod kątem ich przydatności zawodowej, ukierunkowanie zawodowe i pomoc w podjęciu decyzji zawodowej⁴

---

³ Serwis internetowy Centrum Metodycznego Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej: www.cmpp.edu.pl

⁴ S. Szajek, s. 40. cyt. za A.E. Gołomsztok ..., Orientacja i poradnictwo zawodowe. Warszawa 1979 PWN.

- b) orientacji szkolnej polegającej na przygotowaniu uczniów i młodzieży do wyboru właściwego kierunku dalszego kształcenia z uwzględnieniem jej predyspozycji psychofizycznych, zainteresowań, zamiłowań i uzdolnień oraz potrzeb rynku pracy.
- c) orientacji zawodowej polegającej na przygotowaniu młodzieży do dokonywania właściwego wyboru zawodu z uwzględnieniem możliwości psychofizycznych, dążeń zawodowych, potrzeb rynku pracy.
- d) kolejnym etapem, realizowanym już po zdobyciu odpowiednich kwalifikacji, jest poszukiwanie właściwego zakładu pracy, a w nim stanowiska, które byłoby właściwym polem aktywności zawodowej oraz opracowania indywidualnego planu kariery edukacyjnej i zawodowej.

Podjęcie prawidłowej decyzji zawodowej nie może stanowić jednorazowego aktu, lecz musi być długotrwałym procesem, w ramach którego będą zastosowane różne formy i metody zajęć aktywizujących, odpowiednich dla okresu rozwojowego uczniów na każdym etapie kształcenia.

W szkolnym doradztwie zawodowym uczeń jest podmiotem oddziaływań wychowawczych, których celem jest przygotowanie go do samodzielnego podejmowania kolejnych decyzji zawodowych i edukacyjnych.

Wybór zawodu jest wynikiem długotrwałych, działań w trakcie, których uczeń:

- zdobywa informacje o sobie (zainteresowania, temperament, zdolności, cechy osobowości, czy woli być między ludźmi czy też pozostawać w samotności),
- poznaje informacje o świecie pracy (informacje o zawodach - czynności, narzędzia, stanowiska, środowisko pracy, możliwości zatrudnienia,
- dopasowuje swoją sylwetkę do wymagań stawianych przez interesujący go zawód,

- poznaje ścieżki edukacyjne prowadzące do zdobycia wybranego zawodu,
- kształtuje umiejętności i nawyki umożliwiające prawidłowe wykonywanie podstawowych czynności intelektualnych i manualnych,
- kształtuje zainteresowanie zawodowe i motywacje,
- kształtuje umiejętność samopoznania i samooceny.

Dobra znajomość siebie a przede wszystkim umiejętność stałego poznawania siebie, gwarantuje podjęcie poprawnej i realnej decyzji.

„Dojrzałość do podjęcia decyzji polega na:

- obiektywnym określeniu własnych możliwości psychofizycznych, to jest bez przeceniania czy niedoceniania - jako podstawy określającej potencjalną przydatność zawodową;
- umiejętności uzasadnienia słuszności podjętej decyzji. Wiąże się to oczywiście

z posiadaniem wiedzy o pozycji wybranego zawodu, o wymaganiach stawianych przez wybrany zawód (w zestawieniu z własnym wyposażeniem psychofizycznym)

o rynku pracy a także wiedza o sobie;

- świadomości trudności w realizacji podjętej decyzji i przekonanie o możliwości pokonania ich;
- świadomości konsekwencji wynikających z podjętej decyzji zarówno dla podejmującego decyzję jak i dla osób z nim związanych⁵

Istotnym efektem pracy szkolnego doradztwa zawodowego powinno być wyzwalanie aktywności, mobilizowanie uczniów do stawiania sobie pytań: „jaki jestem?”, „kim chcę być?” i do samodzielnego szukania na nie odpowiedzi oraz sposobów przekształcania siebie.

---

⁵ W. Rachalska – Znaczenie samopoznania i samooceny. Zajęcia aktywizujące uczniów do samodzielnego wyboru zawodu (pod red. Julii Waronieckiej) W-wa 1989.

Osoby uczestniczące w procesie podejmowania decyzji są obarczone odpowiedzialnością za jakość tej decyzji.

Odpowiedzialność za jakość decyzji nie oznacza, że decyzję tę za ucznia podejmują dorośli (rodzice, nauczyciel, doradca zawodu).

Mimo młodego wieku podejmującego decyzję powinna być ona jak najbardziej samodzielna.

Odpowiedzialność za podejmowaną decyzję występuje w dwóch płaszczyznach:

- 1 - odpowiedzialność bezpośrednio ponoszona przez dokonującego wyboru zawodu.
- 2 - odpowiedzialność osób, które uczestniczą w procesie decyzyjnym - odpowiedzialność nie za treść decyzji, lecz za poziom dojrzałości młodego człowieka do jej podjęcia, za przygotowanie go do niej.

Orientacja zawodowa jest procesem ciągłym obejmującym poszczególne etapy rozwoju zawodowego człowieka. Szkoła jest podstawową placówką, której jednym z zadań jest pomoc ogółowi młodzieży w kierowaniu przez nią własnym rozwojem kariery zawodowej.

W procesie przygotowania młodzieży do wyboru zawodu najważniejsze jest ukształtowanie u nich umiejętności samopoznania i w jego efekcie samooceny oraz potrzeby aktywności i stałej pracy nad sobą.

Jednym z ważnych ogniw systemu szkolnego doradztwa zawodowego dla uczniów i młodzieży powinny być Szkolne Ośrodki Kariery. Aktualnie⁶ powstają Biura Karier na wyższych uczelniach. Jednak nie wszyscy absolwenci szkół ponadgimnazjalnych będą kontynuowali naukę w szkołach wyższych. Większość z nich trafi na rynek pracy - nawet, jeśli podejmą studia. Poza tym proces rozwoju zawodowego człowieka zaczyna się dużo wcześniej. Od najmłodszych lat

---

⁶ W. Kreft – Edukacja dla rynku pracy – mit czy rzeczywistość? – Biuletyn Stowarzyszenia Doradców Szkolnych i Zawodowych RP. Wrocław 2002.

kształtowane są postawy do pracy, zdolności i umiejętności i są podejmowane pierwsze decyzje edukacyjne np. wybór szkoły muzycznej, liceum ogólnokształcącego itp. Im wcześniej wprowadzony będzie proces orientacji i poradnictwa zawodowego tym efekty będą lepsze. Świadome planowanie rozwoju zawodowego należy zacząć już na poziomie gimnazjum i nie może go zabraknąć w szkole ponadgimnazjalnej.

Sytuacja powinna ulec poprawie w najbliższych latach, ponieważ nowe rozporządzenie MENiS z dn. 26.03.2004 r. w sprawie ramowych statutów szkół nakłada na dyrektorów szkół obowiązek organizacji wewnątrzszkolnego systemu doradztwa a także zajęć związanych z wyborem kierunku kształcenia oraz współpracy z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi i specjalistycznymi.

Niestety młodzież jest wciąż za mało przygotowana do wyboru zawodu i kierunku kształcenia. Często decyduje się na określony zawód przypadkowo, nie zdając sobie sprawy z tego, że od tej decyzji może zleżeć całe dalsze życie.

Przygotowanie uczniów do wyboru zawodu i dalszego kształcenia oznacza przygotowanie młodzieży do trudnego procesu przejścia od roli ucznia do roli aktywnego uczestnika rynku pracy. Uczeń kończący szkołę powinien umieć opracować swoją indywidualną ścieżkę kariery, optymalnie do swoich potencjalnych możliwości oraz warunków na rynku pracy.

Dość szczupłe zasoby kadrowe doradców zawodowych w naszym kraju nie pozwalają myśleć o powszechnym wsparciu młodzieży bezpośrednim kontaktem z doradcą.

Dotychczas przygotowanie uczniów do wyboru zawodu i dalszego kształcenia jest substancją międzykomórkową - zadaniem dla wszystkich. W szkołach nie zatrudnia się doradców zawodowych a nauczyciele nie są przygotowani do realizacji zadań z dziedziny orientacji zawodowej.

Taki stan rzeczy nasuwa następujące wnioski dla systemu edukacji:

1. Brak profesjonalnego systemu informacji zawodowej w szkołach będzie miał wpływ na wybory ścieżek zawodowych przez młodych ludzi, a tym samym konkurencyjność na rynkach europejskich.
2. Nowoczesny system informacji zawodowej powinien:
  - zapewnić zgodność poszczególnych ogniw systemu ze standardami obowiązującymi w UE,
  - obejmować wszystkie dostępne formy informacji zawodowej (m.in. tekstowe, drukowane, zdjęciowe, animacje, filmy video, programy komputerowe, zeszyty ćwiczeń dla uczniów),
  - umożliwić wymianę informacji z krajami Unii Europejskiej np. o europejskich rynkach pracy, zapotrzebowaniu na określone kwalifikacje i zawody, prognozy i trendy rozwoju gospodarczego,
  - integrować wszystkie wartościowe opracowania dot. informacji zawodowej funkcjonujące obecnie w kraju,
  - zapewniać dostęp do informacji wszystkim zainteresowanym poprzez różne środki przekazu oraz kanały dystrybucji.
3. Wykształcić odpowiednią liczbę szkolnych doradców zawodowych i zatrudnić ich w szkołach.
4. Podjąć różne formy kształcenia doskonalącego z zakresu doradztwa zawodowego dla:
  - nauczycieli różnych typów i poziomów szkół,
  - szkolnych doradców zawodowych.

---

⁷ M. Czerwińska-Jasiewicz - Psychologiczna analiza cech decyzji zawodowych młodzieży szkolnej 1979 UW.

⁸ B. Wojtasik - Podejmowanie decyzji zawodowych przez młodzież i osoby dorosłe w nowej rzeczywistości społeczno-politycznej Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji Wrocław 2001 - Wyd. ITE - Radom.

Bibliografia:

1. Sołtysińska G., Piątkańska E. (1997) Stan doradztwa zawodowego w poradniach psychologiczno-pedagogicznych na podstawie wyników ankiety Doradca.
W: Problemy Poradnictwa Psychologiczno-Pedagogicznego Nr.2(7).
2. Oświata i wychowanie w roku szkolnym 1999/2000 (2000) Warszawa. GUS
3. Serwis internetowy Centrum Metodycznego Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej: www.cmpp.edu.pl
4. S. Szajek. s 40. cyt. za A.E. Gołomszok, Orientacja i poradnictwo zawodowe. Warszawa 1979 PWN.
5. W. Kreft - Edukacja dla rynku pracy - mit czy rzeczywistość? - Biuletyn Stowarzyszenia Doradców Szkolnych i Zawodowych RP. Wrocław 2002.
6. W. Rachalska - Znaczenie samopoznania i samooceny. Zajęcia aktywizujące uczniów do samodzielnego wyboru zawodu (pod red. Julii Waronieckiej) Warszawa 1989
Wyd. Centralnego Ośrodka Metodycznego PW - MEN.
7. M. Czerwińska-Jasiewicz - Psychologiczna analiza cech decyzji zawodowych młodzieży szkolnej 1979 UW.

8. B. Wojtasik - Podejmowanie decyzji zawodowych przez młodzież i osoby dorosłe w nowej rzeczywistości społeczno-politycznej Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji Wrocław 2001 - Wyd. ITE - Radom.